

פרשת בשלח "עליות וירידות"

חיי עולם (הרב עדין שטיינזלץ)

בפרשה שלנו ובפרשה הבאה קורים שני מאורעות גדולים, שבהיקף הגדול, הם אלה שבונים את החוויה היהודית לדורותיה: קריעת ים סוף ומתן תורה.

קריעת ים סוף הייתה נס גלוי, ואף יותר מכך, אך היא נתפסת לא רק כנס, אלא בעיקר כמאורע של גילוי העתיד לבוא, כמוקד של ההתגלות. ההתגלות של הקב"ה על הים מתוארת כשיאה של יציאת מצרים, וכנקודת הסיום של התהליך המתחיל בעשרת המכות, ובנס של "והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים" (שמות ט, ד), וממשיך עד לקריעת הים. בעוד ישראל הולכים בתוך הים יש תשועה גדולה והמצרים טובעים, והכל עשוי כדי להגיש שההתרחשות היא בבחינת "ירך ה'", "ימינך ה'". העניין של קריעת ים סוף הוא עניין גדול, מהות גדולה, וכשנוסיף לזה את שירת הים, ואת כל הפלאות, הניסים והמופתים שיש בתוכה, נראה שכל ההתרחשויות יצרו תחושה יוצאת מן הכלל של זמנים גדולים. ובאמת קריעת ים סוף נזכרת בכל מקום כאירוע גדול: "אפילו עוברין שבמעי אמן אמרו שירה על הים" (ברכות נ, א).

כאשר הים נבקע, התהליך הוא שונה באופן מהותי מן הניסים שאירעו עד כה – בין במכת דם, בין במכת הצפרדע ובין במכת בכורות. כאשר המכות באות, אלה באמת פלאים בשמים ובארץ, אבל הפלאים האלה הם ניסים מקומיים, מאורעות המתרחשים בעולם

החיצוני. ואילו כשהים הופך למקום שניתן ללכת בו, ההרגשה היא שונה לחלוטין. פתאום הטבע משתנה, ישנו היפוך של כל המערכת, וכל מה שאני יודע על המציאות כבר לא תקף: הים כבר לא ים, המים כבר לא מים, והיבשה גם היא משהו אחר כעת.

כשחז"ל אומרים (מכילתא דרבי ישמעאל בשלח ג) ש"ראתה שפחה על הים מה שלא ראו ישעיה ויחזקאל", הרי זה משום שהיא רואה בעליל ובמוחש דבר, שגם לאדם גדול קשה לראות; היא רואה איך כל הטבע הגשמי הוא בעצם לא דבר סגור, אלא דבר שיכול לפתע להשתנות מן הקצה אל הקצה. כל התפיסה, לפיה העולם הוא מקום עם חוקים וסדר, וכך היא דרכו של עולם – מתמוטטת. זו ההרגשה של אדם שמבין שכל מה שהוא רואה בעולם זה כמו הצגת תיאטרון, כשמאחורי הקלעים – הבית הוא לא בית, העץ הוא לא עץ, והכל עשוי רק חתיכות של קרטון. בקריעת ים סוף העולם כולו זו הצידה, מתמוסס וניתך לצורות אחרות ולתבניות אחרות: קודם הוא היה מים, עכשיו הוא נהיה יבשה, ונוצרת ההרגשה שאין יותר עולם במשמעות הקשוחה שלו, וכל דבר נהיה בגדר האפשרי.

ואחרי כל זה

הפרשה הזאת היא בוודאי פרשה הרואית, וקורים בה דברים גדולים ונפלאים, אבל אני רוצה דווקא לראות את העניין הזה מלמטה, לא במבט של משה רבנו ולא במבט של הקב"ה, אלא במבט של סתם יהודי מן השורה. אפשר להגיד שמבט כזה מפספס את העניין, אבל בסופו של דבר מי שקורא את התורה זה אנחנו, וזו נקודת המבט של רובנו. יוצא לו יהודי ממצרים, לא גברא רבא אלא סתם אחד מאלה שלא נזכרו בשמם, שגרר את הרגליים והלך עם כולם. מה קורה אצלו? אני רוצה לעמוד על זה דווקא ביחס לקריעת ים סוף כמאורע של התחלה, שאחרי צריך ללכת ולהמשיך הלאה. מה קורה פה לעם ישראל?

אחרי שהים שב לאיתנו, פתאום הכל נגמר, וצריך להתחיל ללכת במדבר. הולך לו היהודי הזה, שעד לפני-זמן קצר היה בטוח שהוא

עומד למות, מיד אחרי כן הוא הרגיש, במשך זמן-מה, שהוא למעלה מן הטבע – ואחרי כל זה, הוא צריך להתרסק חזרה לתוך המציאות הקשוחה של העולם. מה קורה לאנשים הללו? איך הם חיים עם התודעה הכפולה הזאת? מיד לאחר היציאה מהים והשירה הגדולה, כתוב (שמות טו, כב): "וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּם סוּף"; אחרי החוויה הזאת, היה צריך שמשה יסיע אותם הלאה, משום שהם עצמם מטושטשים ומבולבלים. אנשים עומדים ולא יודעים מה קורה איתם, וצריך לסדר אותם ולהתחיל ללכת. האיש הזה שיוצא עכשיו מים סוף, לא יודע האם הוא בחלום או במציאות, כל העולם נראה בעיניו אחרת.

נראה שהמעבר הזה הוא הניסיון הגדול של הפרשה, והוא מתרחש בה פעמים נוספות: במרה ובמן, ברפידים ובמלחמת עמלק. בכל הסיפורים הללו רואים את הקושי הגדול לעבור מעולם שבו הכל נתפר לפי הזמנה, שבו הכל היה גמיש, לעולם שנוהג כמנהגו של עולם. אפשר ללכת שלושה ימים בכוחה של קריעת ים סוף, אבל יש שלב שבו זה פשוט לא הולך יותר. וכאשר חוזרים מן המציאות של הנס, יש אכזבה עמוקה כבר מעצם הגילוי שעדיין קיים עולם. זו לא בהכרח נפילה מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, ואולי לא קורה שום אסון; אבל השאלה היא איך יוצאים מעולם ניסי גמור, שאין בו חוקים בכלל, אל עולם שבו אני מגיע למים שאי אפשר לשתות אותם, פשוט כי הם מרים.

גם הסיפור של המן קשור בקושי להתמודד עם מציאות שהיא קשוחה וגמישה חליפות. המן, בכל ענייניו, הוא צירוף מבלבל של שני צדדים; מצד אחד כל מהותו היא ניסית: לחם שמופיע יש-מאין בכמויות גדולות הוא דבר לגמרי שלא לפי סדר הטבע. אך מן הצד השני הוא מגיע בקביעות, יום אחר יום, שבוע אחר שבוע, חודש אחר חודש, ויש בזה משהו שמרציא אותו מגדר נס – אדם כבר לא מסוגל להמשיך להתפלא ממנו. גם אם בעל הנס ממשיך להכיר בניסו, הוא בוודאי כבר לא מרגיש בניסו. הנס מפסיק להיות פלא והופך ל'כך צריך להיות', 'כך קיבלתי מבית אבא'. כשם שילד רגיל יודע שהוא

יכול ללכת כל בוקר ולקנות לחמנייה במכולת, גם ילד שנוולד לתוך מציאות של מן יודע שבבוקר הולכים ולוקחים מן, ואין בזה שום פליאה. כמו שמתרגלים לכל דבר, כך מתרגלים גם ללחם שמים, והוא נעשה מובן מאליו בדיוק כמו לחם הארץ.

3.

הצורך להסתדר עם הצירוף הזה של הנס והשגרה נוגע לכל אדם, ובכל מדרגה. הרי גם האדם הפשוט שאין לו זמן ועניין לעסוק בפילוסופיה, צריך להתמודד עם אותן השאלות: מהו טבע? מה זה למעלה מן הטבע? ואיך בתוך זה אני מנווט את החיים שלי כאדם?

אדם נשאר אדם

אנו יודעים על הניסיון של אברהם אבינו, אנו יודעים על הניסיונות של שאר האבות ושל הנביאים – אבל מה ניתן ללמוד מן הניסיון הזה? התוצאה של הניסיון היא ההבנה שכנראה זה לא כל כך משנה מה עובר על אדם בעולם – קרשי תמיד קיים. אנשים מתרעמים תמיד על הקב"ה ואומרים: 'אילו היינו רואים ניסים כדרך שראו אבותינו, אז היינו חוזרים בתשובה שלמה', אבל מתברר שבסופו של דבר זה

לא שייך; גם אותו יהודי שעבר את פרשת בשלח, על כל הגילויים העצומים שבה, זה עדיין לא מפריע לו – לא להתלונן, לא לצעוק ולא לרקוד מסביב לעגל. וגם לא להמשיך אחרי העגל הלאה והלאה באותו סגנון. כל זה לא הפריע לקורח, וגם לא לזימרי, על אף שהוא ילד שגדל על לחם שמים; לחם שמים זה דבר אחד ובנות מדיין זה דבר אחר. לא קרב זה אל זה כל הלילה – הוא לוקח את המן, ואחר כך הולך לבקר אצל בנות מדין.

על כגון זה אמרו חז"ל (אבות ד, ט): "כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, וכל המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני". מי שמבטל את התורה יעשה זאת בין בשעה שיש "צרה ויגון אמצא" ובין בשעה שיש ניסים גלויים; ומי שמקיים את התורה ימשיך לקיים אותה, גם בשעה של זעזועים גדולים. האדם בעצם טבעו מועד לנפילה, ומשום כך העבודה שלנו היא עם ניסים ובלי ניסים: תמיד נשאר הניסיון. כמוכן אחד, כשחז"ל אומרים ש"לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן" (מכילתא שם, ב), הם מדברים על הנקודה הזאת. אפשר לצפות לביטחון ויציבות רק ממי שמוכן ללכת עם נס – אבל גם בלעדיו. התורה ניתנת לאותם אנשים היכולים להמשיך בדרך גם כשהם מקבלים מכות, ולא לאלה שצריכים ניסים גלויים כל הזמן במשך ארבעים שנות ההליכה במדבר, וגם בכניסה לארץ ישראל – המסלול הוא כמעט אותו דבר, ובסופו של דבר שאלת המבחן של הכניסה לארץ נוגעת לאותה נקודה.

אנשים כמו אברהם, כמו האבות וכמו הרבה מגדולינו ומקרושינו, היו מסוגלים לעמוד במשא, במריבה ובמצוקה ובכול סוג של צרה – ועדיין להישאר דבוקים. אך מי שלא בנוי לכך, לא רווחה ולא נס, ישנו את המהות הבסיסית שלו. ייתכן שניתן להחזיק מעמד זמן מה, אבל בסופו של דבר הטבע הבסיסי שוב מתגלה. בספר יחזקאל (יא, יט) נאמר שלעתיד לבוא יעשה לנו הקב"ה ניתוח, יוציא את לב האבן ויכניס במקומו לב בשר, אך עד אז נמשיך להתמודד עם "אשר נסיתו במסה, תריבהו על מי מריבה" (דברים לג, ח).

א. ימים של קטנות

אנשים שעיסוקם בעיקר בענייני רוח, השואפים בדרך כלל להתקדמות ולהתעלות, נופלים לעתים לתוך דיכאון זמני. חשוב לזכור, כי מדובר בתופעה טבעית, שאף גדולי ישראל סבלו ממנה, ואסור להיבהל מכך. רבי משה חיים אפרים, נכדו של הבעל שם טוב, כותב בספרו דגל מחנה אפרים בשם סבו (תחילת פרשת ויצא):

יש בכאן סוד גדלות וקטנות כידוע בשם אא"ז זלה"ה כי נהתיית נצוא נשוב (יחזקאל א', יד), ואי-אפשר לעמוד על מדרגה אחת תמיד, רק עולה ויורד, והירידה היא צורך עליה כשנותן על לב תמיד ויודע ומרגיש זה שהוא בקטנות ומתפלל אל ה' על דרך וּבְקִשְׁתָּם מִשֶּׁם אֵת ה' אֱלֹהֵיךָ וּמִצָּאָתָּה (דברים ד', יט), וזהו מִשֶּׁם - ממקום שהוא שם.

יש, אם כן, ימים של גדלות וימים של קטנות, ובלתי-אפשרי להישאר כל הזמן במדרגה אחת.

בביאור מקור מים חיים על ספר בעל שם טוב (פרשת בראשית ס"ק ס), מובא בשם ספר ליקוטים יקרים רעיון מקביל, כלפי דברי הגמרא במסכת שבת (לא ע"א):

שוכ מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו.

ספר ליקוטים יקרים מבאר:

וזהו הפירוש שאמר הגר שילמוד את כל התורה על רגל אחת, על מדרגה ועמידה אחת, ודחפו באמת הבנין, הוא ז' ימי הבנין, כי הכל אחד, יש ערב ובוקר, טוב ורע, אם כן צריך הצדיק לירד ממדרגתו לפעמים...

שמאי ביקש ללמד את הגר, כי טבעו של עולם הוא שלא ניתן לקיים את התורה ולהישאר כל הזמן על מדרגה אחת, ולעתים גם יורדים מן המדרגה שבה נמצאים.

ובספר בעל שם טוב (שם, ס"י סח-סט) מובא:

בסוד הקטנות שאין עבודת הש"י מאהבה ומיראה רק על דרך ההכרח וטורח רב, בלי תענוג, שנקרא ימי קטנות...

להבין מהו קטנות ומהו גדלות, דרך משל, כשאדם יושב ללמוד תורה שלא בהבנה הוא בקטנות, שאין שכלו שלם, אבל כשהוא לומד בהבנה ובהתלהבות, אז הוא במדרגות גדולות, שמקושר במדרגות עליונות, וכן בתפילה, ובכל מצוה ומצוה שעושה אדם יש קטנות וגדלות.

ומעניין, שלדעת הבעש"ט גם אצל אנשים פשוטים קיימת תופעה כזו (שם, ס"י סז):

ענין קטנות וגדלות שיש בספירות העליונות למעלה, כך העניין למטה בכל דבר, הן באדם עצמו הן בבגדים, והוא שלפעמים עושה מלאכת הבגד מקולקלין להצר לאדם...

אצל כל אדם יש ימים שבהם הדברים אינם מצליחים בידו, והבעש"ט מדגיש שאין צורך להיבהל משעות של קטנות.

נכד אחר של הבעש"ט, רבי נחמן מברסלב, עמד במקומות רבים בכתביו של הצורך להתמודד עם שעות משבר בלא ייאוש ובהלה. בין היתר כתב (עצות ישרות, התחזקות ס"א):

כי באמת צריך האדם לידע ולהאמין, שנפש כל אחד מישראל גבוהה ויקרה מאד מאד, וכולם הם בחינת בני מלכים, ויכולים לזכות למדרגות גבוהות וקדושות מאד מאד כמו כל הצדיקים והכשרים, כי

גם עליהם עברו מחשבות וחלישות הרעת כאלה וכאלה, אך היו משכילים לבלי להניח להטעות אותם, והתגברו והתחזקו מאד, עד שזכו למה שזכו - אשרי להם - וזה בחינת נִיגְפָה לְבוּ בְּדַרְכֵי ה' (דה"ב י"ז, ו).

גדולתם של הצדיקים נבחנת בדיוק בנקודה זו - לא בכך שאין להם משברים, אלא ביכולת להתגבר על שעות של חולשה ולצאת מהן יותר מחוזקים.

ב. ירידה לצורך עלייה

דברים דומים כותב הראי"ה קוק (אורות הקודש ג, דרך הקודש, סדר שני סי' כג):

כשארם מרגיש בעצמו ריקניות גמורה, ורואה שאיננו כלום, ונפש משתוהחת בקרבו מרוב דכאותה ומראה אפסותה, ידע כי ישועת ד' קרובה להאיר לו, ומידה טובה מרובה ממידת פורענות, ואם לפני שבר גאון, לפני גדולה ואורה דכאות רוח וענווה פנימית. ומיד יתפוס בכל האמצעים לבסס מידת ענווה זו בכל מקורות הרוח שבירדו, וירומם אף ינשא בטהרת נשמתו, בהדבק במקור השלום, באור מלך גאות לבש, אל חי העולמים.

גם הראי"ה קוק מרבר, אם כן, על תופעה של ירידה לצורך עלייה, ועל ההבטחה, שהעלייה תהיה ברמה גבוהה יותר מן השפל. מובן, שאנשים גדולים מרגישים את התופעה במלוא עצמתה, אולם בקנה מידה קטן היא עשויה, כאמור, להתרחש אצל כל אחד. בהמשך, כותב הראי"ה קוק (שם, סי' כו-כט):

כשמרגיש האדם שנהרס הרבה כרוחניות, ידע שהגיע לו התור לבניית בניין חדש, יותר נעלה ונשגב, ויותר קיים ומפואר ממה שהיה בראשונה, ויתחזק ויתאמץ בתיקון מעשיו ודרכיו בסדר הגון, באומץ לב, בתפץ טהור, בלב מלא עוז ושמחה פנימית, כי טוב וישר הי"על כן יורה חטאים בדרך, ידרך ענוים כמשפט וילמד ענוים דרכו.

כשמרגיש אדם שהוא עלוב, ריקני, אין לו איל רוחני, ונופל הוא ומתמוטט, ידע שאור גדול מוכן לפניו. וכל הגרעונות, הביטולים, בין המעשיים, בין הרוחניים, בין החיוביים בין השליליים של כל ימי חייו הנם מתייצבים לפניו, וכל עוונותיו מעידים עליו, והרי הוא תוהו, מתחרט מתוך מכאובים רבים, והוא מתרומם ושכ, יוצא

מעומק התהום אל גבעת הרום, מטומאה לטהרה, מאפלה לאור גדול...

בעת אשר ירגיש האדם נפילה, מפני חולשת הרוח המעדה מוסריה, ישים אל לבו שממעמקי החומים הוא צריך לדלות מרגליות יקרות, וישוב ויעלה, ויחדש כוחו בגבורה ושלוה, לאור עולם, עוד ביתר שאת מימי קדם.

נפילות רוחניות אינן נובעות רק מחולשה, אלא הן חלק מההוויה הרוחנית של אדם שיש לו שאיפות רוחניות, ולא ניתן להיות תמיד במדרגה אחת. ישנו הבדל, כמובן, בין סוגי הנפילות, עצמתן ומשך זמןן, אולם עקרונית נפילה איננה סיבה לייאוש ולדיכאון ממושך.